

Inledning

Det arbetsmaterial du nu har framför dig syftar till att hjälpa fler elever i anpassad skola att lära sig läsförståelse. Aktuell forskning visar att betydligt fler elever i anpassad skola än man tidigare trott har möjlighet att lära sig läsa.

Läsning som en rättighet

De mänskliga rättigheterna är universella och gäller för alla människor. För att förtydliga rättigheter för just personer med funktionsnedsättning finns även Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Här listas bland annat nödvändiga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Att få lära sig läsa och att förstå vad man läser är en nödvändighet för den som vill vara delaktig i samhället. Här har skolan en skyldighet att jobba för att elever - även i anpassad skola - ska få möjlighet att lära sig läsa.

Läsförståelse i forskningen

Hur man ser på läsförståelse har varierat över tid. Under första delen av 1900-talet låg fokus på ordförrådets betydelse för förståelsen. Under 1960-talet började forskningen intressera sig vid faktorer utanför själva texten tex förkunskaper om textens ämne.

Under 1980-talet inriktar sig forskningen åt att hitta strategier för att förstå en text, även det som finns outtalat mellan raderna, det som är underförstått.

I dag kan man se flera former av metodik när det gäller läsförståelse. En metodik kallas, strategiinriktad undervisningsmetodik och går ut på att i första hand hjälpa eleverna att bli strategiska läsare. I Sverige är ett känt exempel på en sådan undervisningsmetodik Reciprok undervisning.

En annan metodik, innehållsinriktad undervisningsmetodik, går ut på att få eleverna att aktivt ta itu med innehållet i texten. Det mest kända exemplet är Lena Franzéns Inferensträning.

I dag finns flera metoder som används i anpassad skola för att öka läsförståelsen. När Bona Signum valt att använda böckerna om Missmyra-gänget i syfte att öka läsförståelse har vi dock valt den metod som specialpedagog Lena Franzén arbetat fram - inferensträning. Viktigt att påpeka att både Reciprok undervisning och inferensträning gett goda resultat i anpassad skola.

Så går det till

Att jobba med läsförståelse, enligt Franzéns metod, innebär att jobba i en liten grupp 3-5 personer.

Gruppen börjar med att förbereda sig genom att läsa boken tillsammans. Någon kanske kan läsa själv.

Därefter pratar gruppen allmänt om boken. Vad tyckte/tänkte du, spännande, svår/lätt att förstå, bilderna osv. Nu är eleverna förhoppningsvis ”uppvärmda”. Så inleds arbetet med läsförståelsefrågorna.

Franzens har tre olika frågenivåer som används för att öva läsförståelser. Gruppen hjälps åt att hitta eller fundera ut svaren.

Frågorna på första nivån kallas "*Precis där-frågor*".

Samma ord finns i både fråga och svar. För att klara denna uppgift behöver eleven kunna avkoda texten. Läsningen på denna nivå beskrivas i forskningen som ytlig, mekanisk och passiv.

Nästa typ av fråga kallas "*Tänk efter och leta-frågor*".

Svaret kan finns på olika ställen i texten och eleven får leta lite längre i texten för att hitta svaret.

När eleven kommit så långt i läsprocessen är nästa steg att lära sig att läsa mellan raderna -att hitta ledtrådar som kopplas ihop med det eleven redan vet och har erfarenhet av. Frågor som ställs till denna text kallas *inferensfrågor* eller för eleverna mer lättbegripliga – "*På egen hand-fråga*".

Med inferensfrågorna skapas en aktiv läsare som får en djupare förståelse för en text och att texten kan tolkas olika. Det är i samtalen kring en text som eleverna blir "*inferensmedvetna*".

Slutmålet är att eleven lyckas ställa inferensfrågorna till sig själv under läsningens gång och samtidigt besvara dem.

Motivation

För att skapa motivation och lust i denna process behöver eleven känna att läsning är något roligt och engagerande som berör just mig. Det är därför som vi på Bona Signum har valt att göra Läsförståelse av just de skönlitterära böckerna om gänget på Missmyra. Här finns möjligheter till igenkänning för eleverna, tydliga karaktärer och en portion humor. Dessa ingredienser är inte så vanliga i faktatexter.

Det ska nämnas att Franzéns metod är egentligen inte utformad för elever med intellektuella funktionsnedsättning. Franzén poängterar dock att det är väldigt viktigt att anpassa undervisningen för varje elev. Syftet är att skapa hanterbarhet och begriplighet.

Snart kommer exempel på hur en lektion med Franzéns metod och böckerna om Missmyra kan se ut. Men först lite generella information som är värt att påminnas om.

Att tänka på

- Med stor sannolikhet består din klass av ett antal elever med olika utvecklingsnivåer, intressen och förmågor. Undervisning bör anpassas för varje elev för att den ska bli hanterbar och kännas meningsfull. Det är därför viktigt att det är en liten grupp. Lärares och elevernas resonemang ska vara ett stöd för alla i gruppen. Tänk på att ställa öppna frågor.
- Du som är lärare är en förebild när det gäller att ställa frågor om texten. Det är du som visar elever hur du hittar ledtrådar och kopplar ihop dem med det de redan kan. När eleverna förstår hur de ska göra kommer det bli lättare för dem att själva hitta ledtrådarna och göra kopplingar. Eftersom du som lärare leder samtalet har du möjlighet stödja elever som är tysta alternativt svaga elever.

- På den första läsförståelsenivån (Precis där) är det tydligt vad som är rätt eller fel svar. Här krävs ”bara” att känna igen orden och förstå dem dvs avkodning.
- På andra nivån (Tänk efter och leta-frågor) är även det tydligt vad som är rätt och fel. Eleven får dock leta lite mer efter svaret.
- Den tredje nivån- när inferensfrågor ställs, blir riktigt spännande. Här spelar eleven egna erfarenheter i ett ämne stor roll. Kanske behöver eleven dela med sig av egna erfarenheter inför kompisarna. Eftersom eleverna har olika bakgrundskunskaper är det inte säkert att eleverna har förstått texten på samma sätt. Det är inte självklart vad som är rätt eller fel, man kan resonera sig fram och här kan det uppstå intressanta diskussioner och eleverna får uttrycka sina egna tankar om texten.
- I det här arbetsmaterialet har vi lagt till ytterligare en fråga direkt till eleven. Här får eleven möjlighet att berätta om en egen erfarenhet som är relaterad till handlingen i texten. Syftet är att stimulera till samtal och att få använda sina egna erfarenheter.
- För anteckningar om lektionen för att kunna utvärdera och göra förändringar till nästa lektionstillfälle.
 1. *Vilken text användes?*
 2. *Uppfattades texten som svår eller lätt?*
 3. *Uppfattades frågorna som svåra eller lätta?*
 4. *Hur gick arbetet med inferensfrågan?*
 5. *Hur såg fördelningen ut i arbetet mellan dig och eleverna? Dvs Hur mycket behövde du ta ledningen och hur mycket klarade de själva?*
 6. *Gradera gärna lektionen, tex 1 till 10, om hur du tyckte att lektionen gick.*

Så här kan samtalet se ut kring boken Punka på Missmyra

Till den här lektionen har tre frågor valts ut- en fråga på varje nivå.

Precis där-fråga: Vem ska köra den röda bussen?

Svar: Putte ska köra den röda bussen.

I tredje stycket på sid 4 står svaret. Orden i frågan och svaret är de samma. Eleverna har i det här fallet också hjälp av bilderna längre fram i boken. Ställ gärna frågan: Kan du hitta svaret på annat sätt?

Tänk efter och leta-fråga: Hur låter det när röda bussen får punktering.

Var i texten kan de hitta denna information /ledtrådar? På sidan 8 står det ”att det hörs ett konstigt ljud. Som en smäll eller ett skott. Och sen ”pang!” Där har vi svaret.

På egen hand-fråga: Varför tror du att Ebba känner sig ledsen efter punkteringen?

Här finns ju inget tydligt svar i texten men en del ledtrådar finns som kan ge upphov till reflektioner.

Vi får veta att Ebba tänker ”att något är fel” och att ”tårarna är på väg”. Kan det vara så att hon är ledsen för att det gjorde ont när bältet stramade åt? Senare för vi veta att hon dricker en festis och blir piggare? Var hon ledsen för att hon var törstig? Eller kanske var det så att hon blev rädd av ljudet?

Nu kanske någon i gruppen kommer på en egen erfarenhet (en bil som inte fungerade, en olycka eller ett sjukdomsfall) och kommer ihåg hur det kändes när inte ens mamma eller pappa inte visste vad de skulle göra. Är det möjligt att Ebba är rädd?

Så här kan samtalet se ut kring boken Mello på Missmyra

Till den här lektionen har tre frågor valts ut- en fråga på varje nivå.

Precis där-fråga: Vad äter Karin?

Svar: Karin äter ägg med kaviar.

Den här frågan blir troligen inte så svår att svara på. Redan på rad fyra i boken står svaret. Orden ”äter ägg med kaviar” finns med i både fråga och svar.

Här kan den som gillar att improvisera ställa frågan om vad de andra i Missmyra-gänget äter. Då blir det genast blivit svårare. Simon, Abdi och Oskar äter ost och korvmackor men för att lista ut det behöver du lägga ihop information från både rad 5, 6, 7. Hoppsan, där fick du till en ”Tänk efter och leta-fråga”.

Vill du improvisera mer kan du ställa frågan: Vad vill Putte ha? Då är du tillbaka på en Precis där-fråga. Putte vill ha kaffe, är svaret som finns på rad 8.

I detta samtal har du övat läsförståelse med elever som ännu är på en mycket tidig läsnivå. Om du improviserade fick du med även elever som kommit lite längre.

Tänk efter och leta-fråga: Vad ska Missmyra-gänget köpa i affären?

Nu får eleven leta lite mer. När gänget bestämmer sig för vad som är gott (jordgubbar och popcorn) betyder det att de sannolikt också bestämde sig för att köpa jordgubbar och popcorn.

Du kan också ställa frågan om bilden från affären kan vara till hjälp.

På egen hand-fråga: Varför tror du att Karin, Oskar och Ulle lägger sig ner i gräset?

På den här frågan finns inget rätt svar i texten. Här måste man använda egna erfarenheter. De kan se väldigt olika ut och många spännande förslag kan komma upp.

Dina frågor till eleverna kan ibland leda i en riktning som är trolig. Och ibland inte. Här övar vi att reflektera över texten utifrån de erfarenheter vi har.

Lärare: När på dagen lägger sig Karin, Oskar och Ulle på gräset?

Elev: Efter maten, tror jag. Det står att de ätit lunch.

Lärare: Hur brukar du känna dig efter maten?

Elev: Trött. Jag vill sova då.

Elev: Dom kanske ligger där för att dom är trötta.

Alternativ

Elev: Jag tror de har ont i magen.

Lärare: Varför tror du det?

Elev: Jag brukar lägga mig ner när jag får ont i magen. Min pappa lägger sig i soffan när han har ont i benen. På bilden ser man att Karin, Oskar och Ulle har händerna på magen. Det är nog för de har ont.

Inspiration till denna lärarhandledning har hämtats från:

Reichenberg Monica, Lundberg Ingvar. Läsförståelse genom strukturerade textsamtal: för elever som behöver särskilt stöd. Stockholm: Natur & Kultur, 2011.

Franzén, Lena. Att "läsa mellan raderna": en studie över goda läsare i åk 5 och deras förmåga att göra inferenser samt några inferensträningmetoder för svaga läsare. Malmö: Lärarhögsk., Institutionen för pedagogik och specialmetodik, 1993.

Skolverkets lärportal: <https://larportalen.skolverket.se/moduler/M008> 2025-01-06